

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้วยรูปแบบความสัมพันธ์แบบสมการ โครงสร้างเชิงเส้น (Structural Equation Model) แล้วสร้างแบบจำลองปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และนำผลการวิจัยที่ได้มาสร้างรูปแบบการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และนำไปเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบยืนยัน (Expert Verify) โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบยืนยันและวิพากษ์ให้ข้อเสนอแนะ

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์

2. รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเป็นไปได้ในระดับมาก

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม ปัจจัยด้านภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านความรู้
เกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์

ตัวแปรต้นกลาง ได้แก่ ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง

ตัวแปรตาม คือ การพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของ
ประเทศไทย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มภาคประชาชน กำหนดมาจากหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
4 จังหวัด หมู่บ้านละ 1 คน จำนวน 7,939 คน จากนั้นใช้สุทธทาโร ยามาเน่ ในการคำนวณหา
ขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน 380 คน

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำชุมชน และผู้ทำงานด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารการพัฒนา
ชุมชนยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) เพื่ออธิบายข้อมูล
ทั่วไป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ความถี่ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติวิเคราะห์เพื่อ
ทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ใช้การวิเคราะห์สมการโครงสร้างเชิงเส้นโดยใช้โปรแกรมลิสเทล
(LISREL) และสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Correlation) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง
ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารการพัฒนาชุมชนยั่งยืน โดยกำหนดระดับ
นัยสำคัญทางสถิติที่ .05 (Level of Significant .05)

การวิจัยระยะที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนบนของประเทศไทย และเสนอตรวจสอบยืนยันโดยผู้เชี่ยวชาญ

1. กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในการวิจัยระยะที่ 2 ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการ
ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนยั่งยืน จำนวน 20 คน ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive
Sampling) (รังสรรค์ สิงเหล็ก. 2551 : 76)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยผู้วิจัยเสนอร่างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
ในการพัฒนาชุมชน จำนวน 20 คน ตรวจสอบยืนยันและวิพากษ์ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการ
ปรับปรุงโดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามยืนยันรูปแบบการวิจัย ซึ่งมีทั้ง
แบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่าและแบบวิจารณ์ จากนั้นทำการ วิเคราะห์และสังเคราะห์
ข้อมูล แล้วนำมาเทียบเคียงกับบริบทของการวิจัยแล้วปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาชุมชน
ยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยที่เหมาะสม

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างรูปแบบการพัฒนา

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนน
(Mean) แทนระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบยืนยัน (Expert Verify) การวิจัย
ขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการประมวลผล ซึ่ง
กำหนดคะแนนแทนระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญไว้ 5 ระดับ ตามวิธีการของ Likert. (1946)
คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนน (Mean) แทนระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
ในการตรวจสอบยืนยันเป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบสมมติฐาน ข้อที่ 3 ว่า รูปแบบ
การพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้น
มีความเป็นไปได้ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดอย่างไร รวมทั้งการวิเคราะห์บท
วิพากษ์และข้อเสนอแนะที่ได้จากแบบสอบถามยืนยันรูปแบบการวิจัย เพื่อนำ ผลการวิเคราะห์
ข้อมูลมาจัดทำรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่สมบูรณ์ถูกต้อง

สรุปผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า เส้นทางอิทธิพลปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยที่มีอิทธิพลทางตรง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ตามการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์สมการ โครงสร้างเชิงเส้น โดยใช้โปรแกรมลิสเรล (LISREL for Windows) และสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation) คือ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง

2. ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย

ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แนวทางในการพัฒนาชาวบ้านในชุมชน จำนวน 3 แนวทาง คือ

- 3.1 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 3.2 แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3.3 แนวทางการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเอง

4. การตรวจสอบยืนยันรูปแบบการพัฒนา

การตรวจสอบยืนยันรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 คน พบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย

ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย มี 6 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์

จากผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่ามี 3 ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ตามการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์สมการ โครงสร้างเชิงเส้น (Path Analysis) โดยใช้โปรแกรมลิสเรล (LISREL for Windows) และสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation) ได้แก่ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง ผู้วิจัยจึง ได้นำปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัย มาอภิปราย ดังนี้

1.1 ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สอดคล้องกับ

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2545 : 380-381) ที่อธิบายให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมภาคประชาชนที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ 1) การเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนช่วยให้เกิดความกระจ่างในวัตถุประสงค์ และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้น ๆ ได้อยู่เสมอสาธารณชนสามารถที่จะผลักดันให้เกิดการทบทวนข้อสันนิษฐานที่ปิดบังอยู่ ซึ่งอาจจะปิดบังไม่ให้มองเห็นทางออกที่มีประสิทธิภาพที่สุด บ่อยครั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่ แทนวิธีการที่ได้เคยใช้กันมาในอดีตสาธารณชนมักมีข้อมูลที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างในการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ 2) การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา โดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบมักจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนมาตั้งแต่ต้น สามารถที่จะลดความล่าช้า และลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะดูว่าสิ้นเปลืองและเสียเวลาที่จะตัดสินใจได้ แต่ว่าเมื่อตัดสินใจแล้ว และเมื่อนำมาสู่การปฏิบัติอาจจะเป็นวิธีการที่ประหยัดกว่าด้วยซ้ำ การตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดที่ทำไปอย่างรวดเร็วและดูเหมือนจะไม่มีสิ้นเปลือง อาจจะเสียเวลาค่าใช้จ่ายมากกว่าถ้าการตัดสินใจนั้นไม่ได้ทำให้เกิดข้อตกลงระหว่างกลุ่มหรือความเห็นชอบในกลุ่มต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องได้ แต่กลับนำสู่ความขัดแย้งของประชาชนอย่างต่อเนื่องมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจโดยกลุ่มซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจนั้น ๆ วิธีการ

จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งโดยทั่วไปมักจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดทำกรดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระยะต้น 3) การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาวและการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้อาจจะมี ความขัดแย้งระหว่างกันคนละทาง การมีส่วนร่วมยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลด ความขัดแย้งทางการเมืองและก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ 4) ความสำเร็จ และผลในการปฏิบัติของโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้เรามีความรู้ถึงความเป็น เจ้าของการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วเขาก็ย่อมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้น ไปปฏิบัติได้ ไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและ ปัจเจกชนอาจจะกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ 5) การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า หรือขัดแย้งที่รุนแรง ความขัดแย้งในโครงการอาจนำไปสู่การปฏิบัติอันยากที่จะแก้ไข กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดโอกาสที่คู่กรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่ม เขา และความห่วงกังวลปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น สามารถเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามที่ดีการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่ยวิเศษมัน ไม่อาจที่จะลดหรือกำจัดความขัดแย้งในทุก ๆ กรณี และ 6) ความน่าเชื่อถือและ ความชอบธรรม โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนและเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ ความชอบธรรมและการดำรงอยู่ของความชอบธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจ ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อ สาธารณชนซึ่งให้สาธารณะชนมีส่วนร่วม โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความ เข้าใจถึงเหตุการณ์ที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้น ๆ

จากข้อมูลการอภิปรายผลข้างต้นชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มีผลต่อการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน การสร้างแรง การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนนั้นเจ้าหน้าที่ภาครัฐและชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ร่วมกันและมี เทคนิควิธีการในการสร้างความร่วมมือ ดังนี้

1. การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่า
2. การสร้างฉันทามติของคนในชุมชนเพื่อให้เห็นชอบการดำเนินงานต่าง ๆ
3. การสร้างความเสมอภาคทุก ๆ ด้านในชุมชน
4. ชาวบ้านจะต้องเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง
5. เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องรับข้อเสนอแนะจากประชาชน

6. การสร้างความชอบธรรมในชุมชน

1.2 ปัจจัยด้านการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สอดคล้องกับ

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536 : 3-5) ที่ได้อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน คือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร 2) ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้ได้อย่างไร 3) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย และ 4) การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้าน ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร และ

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2550 : 22-38) ที่ได้ศึกษาวิจัยเพื่อนำองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในแผนพัฒนาการดำเนินงานส่วนภูมิภาค พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความงามที่จรจร โลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

จากข้อมูลการอภิปรายผลข้างต้นชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผลต่อการบริหารและการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

การสร้างแนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไปนั้น เจ้าหน้าที่ภาครัฐและชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ร่วมกันและมีเทคนิควิธีการในการดำเนินงาน ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมในชุมชน
2. การเข้าร่วมศาสนพิธี
3. เกษตรกรรมและปศุสัตว์
4. การขยายเครือข่าย
5. การปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชน
6. การประกวด แข่งขัน

1.3 ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง

เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สอดคล้องกับ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2549 : 22-38) ที่ค้นพบ หลักการและแนวทางเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ตามหลักทางสังคมวิทยามี 5 ประการ คือ 1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การจัดวางโครงการ การจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม 2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พูนสุขพอสมควรหรืออย่างมีสมดุล 3) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เสียสมดุล ธรรมชาติ 4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็ง เพื่อที่สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า การยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา และ 5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใดๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนช่วยเหลือตนเองได้ และ

กรมวิชาการเกษตร. (2545 : 11-29) ได้นำแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance) ขับเคลื่อนให้ความรู้กับประชาชน โดยมีสาระสำคัญ

คือ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินการรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก

จากข้อมูลการอภิปรายผลข้างต้นชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง มีผลต่อการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน การทำให้คนในชุมชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองเพื่อความเป็นอยู่รอดในสังคมยุคเปลี่ยนผ่านนั้น เจ้าหน้าที่ภาครัฐและชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ร่วมกันและมีเทคนิควิธีการในการดำเนินงานดังนี้

1. พึ่งตนเองทางสังคม
2. พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
3. พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี
4. กำหนดเป้าหมายชีวิต
5. จัดทำนីกัรบผิตชอบ
6. เศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การวิจัยเรื่องนี้ ปัจจัยด้านการได้รับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมากที่สุด ดังนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาสังคมชุมชนจะต้องสร้างความร่วมมือจากภาคประชาชนให้ได้มากที่สุดเพื่อเกิดความไว้วางใจและสมัครใจเข้ามา มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเพราะในการลงพื้นที่ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐสามารถสร้างงานที่น่าเชื่อถือและ

เป็นความชอบธรรม การเปิดรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชน การจัดสรรทรัพยากรของชุมชน การกระจายโอกาสอย่างเสมอภาค และร่วมมือปฏิบัติภายใต้ฉันทมติของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นแรงผลักดันให้สังคมชุมชนเกิดการพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว

1.2 การเข้าดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐในชุมชนบางกรณีเป็นลักษณะการสั่งการจากผู้มีอำนาจเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ขาดการสร้างความร่วมมือและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องความเดือดร้อนและจำเป็นเร่งด่วน วิจัยเรื่องนี้มีข้อค้นพบในเรื่องการสร้างความร่วมมือเมื่อชาวบ้านเต็มใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจะทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตประจำวันมีความรู้เท่าทันภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการเมืองและเศรษฐกิจของสังคมโลก รวมทั้งการนำเอาองค์ความรู้ที่เป็นวิถีชีวิตที่ทรงคุณค่าของคนรุ่นก่อนมาสืบสานและถ่ายทอดไปยังเยาวชนรุ่นหลังเกี่ยวกับงานประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมชุมชนให้อยู่ดีมีสุข

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ กลุ่มจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นเขตจังหวัดที่ผู้วิจัยสามารถเดินทางไปเก็บข้อมูลได้สะดวก เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านระยะเวลาและงบประมาณ ในการวิจัย ดังนั้นการอ้างอิงไปสู่หมู่บ้านชุมชนในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วประเทศอาจมีข้อจำกัด ควรมีการวิจัยในจังหวัดอื่นและภาคอื่น ๆ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการวิจัยที่พบในการพัฒนาสังคมชุมชนต่างพื้นที่และต่างสภาพแวดล้อม

2.2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย เพียงองค์ประกอบ 3 ด้านที่ผู้วิจัยค้นพบ คือ ด้านการสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน ด้านการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง ปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกในการพัฒนาสังคมชุมชนมีมากมายหลายองค์ประกอบ การวิจัยครั้งต่อไปควรแสวงหาข้อมูลปัจจัยที่เป็นเรื่องใหม่ ๆ เช่น การส่งลูกหลานเรียนระดับอุดมศึกษาในคณะสาขาวิชาต่าง ๆ และ การทำเกษตรกรรม โดยนำพืชเศรษฐกิจมาปลูกในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นต้น